

Раденко ШЋЕКИЋ*

СИМБОЛИКА 1941. ГОДИНЕ И ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА У ПОЛИТИЧКОМ ДИСКУРСУ ЦРНЕ ГОРЕ ОСАМ ДЕСЕНИЈА КАСНИЈЕ

ABSTRACT: *The area of Montenegro, although small and sparsely populated, felt in its worst form the year 1941, occupation, uprising, the beginning of fratricide, crimes. The spiral of mutual crimes began to spread to all conflicting parties and the tragedy of those events and consequences are still alive today, both in media discourse and in historiography. The use of the symbolism of certain personalities, their glorification or demonization from that period is often in collision with historical facts. Substitution of theses, misinterpretation, „taking out of context” - represent a general trend of political and media abuse of the Second World War in Montenegro eight decades later. There is a noticeable tendency to label and qualify public figures, political entities and even entire ethnic or religious groups in a negative context, that they are allegedly fascist, genocidal, pro-Ustasha, pro-Chetnik and the like - which is becoming a commonplace in the media and political life.*

KEY WORDS: *Montenegro, World War II, media, politics, revisionism.*

Увод

Простор Црне Горе, иако мали и са малим бројем становника, осјетио је у најгорем облику 1941. годину: окупацију, устанак, почетак братоубилаштва. Спирала међусобних злочина се тада проширила на све сукобљене стране, а трагика тих дешавања и посљедице су живе и данас, како у медијско/политичком дискурсу тако и у историографији.

Комунистичка/партијска историографија је након Другог свјетског рата (из своје визуре, по парадигми: „побједници пишу историју“) – настојала да у црно-бијелој слици прикаже ратна дешавања, као и тра-

* Аутор је виши научни сарадник у Историјском институту УЦГ.

гичну 1941. годину. С тим циљем су публиковане бројне књиге и чланци о Комунистичкој партији, НОП-у, али и намјерно минимизирани партијски злочини коришћењем еуфемизама. Са друге стране се настојало у што већој мјери сатанизовати дјеловање главног политичког опонента за освајање власти. Црногорска интелектуална елита, (поготово историчари), деценијама је, током социјалистичког периода, углавном представљала сервис и апологете актуелног режима. Историчари су тако постали дио државног и партијског система. Историографија, као дио образовања и колективног сјећања једног народа, такође је била терен за пропагандно дјеловање и обликовање „новог човјека, нове нације“, новог друштвеног устројства у складу са наметнутим идеолошким калупом.

Током друштвене кризе након Титове смрти, отворио се простор за израженију критику – не само система, већ и службене историографије на којој се деценијама темељила социјалистичка Југославија. Појављују се мишљења која доводе у питање службену интерпретацију историје Другог свјетског рата. Свеукупна економска криза и криза легитимитета створила је повољну атмосферу за критиковање комунистичких митова и стварање позитивнијих слика о њиховим идеолошким непријатељима.¹ Већ од средине 80-их година 20. вијека, почињу се јављати и чланци и књиге у којима се донекле критички сагледава период НОР-а и грађанског рата у Црној Гори. Нове, национално настројене републичке елите, почеле су да преокрећу дискурс сјећања који су деценијама одређивали комунисти. Кроз турбулентну последњу деценију 20. вијека – то већ постаје општи тренд. Долази до поступног напуштања интерпретације историје у складу са комунистичком идеологијом. Реверзибилни смјер у региону, на пољу историографије по овом питању је временом отишао у другу крајност: у својеврсну сатанизацију комунистичког покрета и рехабилитацију и величање других. Развио се нови наратив – према коме се комунистички опоненти реинтерпретирају као хероји и жртве, а комунисти – као негативци. Главни отклон према НОБ-у оправдано се испољава због злочина које су комунисти чинили против својих неистомишљеника и о којима се ћутало током четрдесет пет година комунистичке владавине. Превођење злочина у еуфемизам или „лијеве грешке“, „лијева скретања“ – грешка је самог некритичког система који је владао након Другог свјетског рата. Мада то не смије да буде полазна премиса у генерализовању да су „сви комунисти – злочинци“.

¹ Група аутора, *Југославија у историјској перспективи*, Хелсиншки одбор, Београд 2017.

НОР и братоубилачки рат у Црној Гори 1941-1945.

Устанак 13. јула 1941. године је први масовнији устанак против фашизма и феномен у европским размјерама. Намјерно се деценијама касније медијски манипулисало догађајима и процесима који су за црногорске прилике од великог значаја – Петровданска скупштина 12. јула, али и намјерно занемаривање доминантног учешћа бројних каснијих четничких првака у Тринаестојулском устанку на страни антифашиста.

Црна Гора је у Другом свјетском рату била прво под окупацијом фашистичке Италије, а потом нацистичке Њемачке. Вјековни слободарски дух као и њемачки напад на СССР је дао повод за устанак, због традиционално русофилног становништва. Устанак је избио 13. 7. 1941. године, непосредно након почетка формирања проиталијанске црногорске владе на тзв. „Петровданској скупштини“ 12. јула. Устаничке формације су, користећи изненађење, нападе италијанске снаге, задале им тешке губитке и преузеле власт над многим областима Црне Горе.² Италијанска војска је на то реаговала покретањем тзв. јулске офанзиве, те је, користећи надмоћ у техници, успјела брзо да оствари превласт. Плани за стварање домаће власти су, међутим, одгођени, иако су формиране зеленашке паравојне формације од којих је најпознатија „Ловћенска бригада“.³

У марту 1942. Италијани и четници покренули су одлучујућу офанзиву за уништење комуниста у Црној Гори. Усљед тешких борби, опште исцрпљености народа и опасности од глади, као и усљед непопуларних и претјераних егзекуција политичких противника, међу становништвом је опала подршка комунистичком ригидном курсу. Језгро комунистичких снага крајем маја и почетком јуна 1942. се повукло у граничну област југоисточне Босне, гдје је Врховни штаб од њих формирао „пролетерске бригаде“.⁴

² Херојски подвизи црногорске гериле током устанка одјекнули су тада и ван граница Црне Горе. У Кошћелама код Цетиња одред од 70 герилаца је напао моторизовани италијански батаљон. Заплијењено је 40 митраљеза и огроман ратни материјал. У Пиперима код Подгорице одред од 13 герилаца уништио је казнену експедицију од 70 фашиста који су хтјели да запале село. У Созини код Вирпазара одред професора Ива Новаковића од 53 герилца натјерао је у бјекство италијански алпски батаљон који имао 43 мртва и 150 рањених. - Извјештај британске мисије југословенској влади од септембра 1941. године.

³ Више у: Лакић Зоран; Пајовић Радоје; Вукмановић Гојко (1963). *Народноослободилачка борба у Црној Гори 1941-1945: Хронологија догађаја*. Титоград: Историјски институт.

⁴ Гојко Миљанић, Кадрови револуције 1941–1945. „Обод“ Цетиње, 1975.

У Тринаестојулском устанку је учествовало око 32.000 људи, што је чинило 66% војно способног становништва Црне Горе. Устаници су од 13. до 22. јула ослободили шест среских места: Андријевицу, Беране, Бијело Поље, Даниловград, Колашин и Шавник; као и пет варошица: Вирпазар, Грахово, Жабљак, Петровац и Ријеку Црнојевића – изузимајући градове Цетиње, Никшић, Подгорицу и Пљевља у којима је италијански окупатор имао јака утврђења. Осталих шест срезова били су дјелимично ослобођени. Срез никшићки ослобођен је читав, осим Никшића и Вилуса, у којима су били блокирани непријатељски гарнизони. Срез цетињски је такође био ослобођен читав, изузев Цетиња; срезови пљеваљски и подгорички, изузев Подгорице и Пљеваља. Муслиманске и албанске општине у подгоричком, беранском и андријевичком срезу биле су припојене Великој Албанији и у њима није било устаничког покрета. На приморју је само пар мањих мјеста било ослобођено. У устаничким борбама од 13. јула до 14. августа 1941. године погинуло је 735 италијанских војника, око 1.120 је рањено и око 2.070 заробљено. Устаници су имали, према непотпуним подацима, 72 мртвих и 53 рањених.⁵

Већ након слома устанка долази до сукоба идеолошких противника: комуниста и монархиста. Масовне ликвидације биле су пратећа појава идеолошког екстремизма, нарочито у Црној Гори и источној Херцеговини. У Црној Гори су обрачуни комуниста са четницима били посебно окрутни.⁶ Ликвидације су вршене не само по основи „издаје народноослободилачке борбе“, већ и простог сумњичења да је неко „класни непријатељ“, непријатељ „пролетерске револуције“.⁷ Груби обрачуни и егзекуције над стварним и измишљеним противницима изазвали су сасвим супротан ефекат од очекиваног, одбијајући од комунистичког покрета и његове дотадашње присталице. „Црвени терор“ изазива дубоке подјеле, изолацију покрета и сужавање његове друштвене основе. У средини гдје племенско-братствена осјећања имају дубоке ко-

⁵ Више у: Хронологија ослободилачке борбе народа Југославије 1941–1945. Војно-историјски институт, Београд 1964; Други светски рат 1939-1945. „Народна књига“ Београд, 1980, Историјски лексикон Црне Горе. „Вијести“, Подгорица 2006; Гојко Миљанић, Кадрови револуције 1941–1945. „Обод“ Цетиње, 1975.

⁶ Тако британски официр за везу Бил Хадсон примјећује: „У Црној Гори партизани су довели у питање политику помирења још у јесен 1941. Комунистичке окрутности тамо биле су претеране. Ликвидирано је 216 четника, док их је 40 погинуло од италијанског бомбардовања.“ – Вилијам Дикин, *Бојовна планина*, Нолит, Београд 1973.

⁷ Умјесто указивања на њихову конкретну дјелатност и извођење пред јавни суд, они су ликвидирани понекад и без претходне одлуке партије „на начин сличан обичном убиству: из засједе, кроз прозор у кући, па чак и у борбеном ланцу“. – више у: Обрен Благојевић, *Постанак, развитак и основни аспекти рада партијске организације у Пиви 1941–1942*, Историјски записи бр. 2–3, 1969, стр. 416–17

ријене, ликвидације припадника појединих братстава, нарочито за недоказана дјела – окрећу компактне групе против комуниста.⁸ „Левичарење“ комуниста се изражавало и у нападима на монархију, избјегличку владу, Енглеску, цркве и попове. Лијева скретања су изражавана кроз пјесму: „Партизани, спремите митраљезе да чекамо краља и Енглезе“, или „Краљу Петре, пета си колона, чекамо те пушком из Лондона“. Ова „лијева скретања“ комуниста увелико ће искористити окупатор и четничке снаге у Црној Гори. У четничком рјечнику партизани су постали „јамари“ и „убице“, које су се завјериле да униште све поштено, родољубиво и српско у Црној Гори.⁹

Послијератни попис утврдио је укупно 18.573 погинулих бораца, жртава фашистичког терора и цивилних жртава из Црне Горе. Овај попис није обухватио губитке група које су послератне власти сматрале непријатељским. У посљедње вријеме вршени су напори да се попишу и жртве ових група.¹⁰ Свеукупне жртве рата у Црној Гори биле су огромне. Према званичним подацима из 1945. године, током рата погинуло је или стријељано од окупатора – 40.500 лица, што износи око 10% становништва из 1941. године. Око 6.000 дјеце постала су сирочад, а њих 65.000 изгубило је храниоца. Када се овим подацима придода бројка од 95.000 људи који су били у затворима и логорима, као и жртве у редовима колаборантских снага и 26.000 ратних инвалида, закључујемо да у Црној Гори није било породице која у већој или мањој мјери није доживјела губитак или страдање током четири ратне године. Према државној статистици, 32% становништва Црне Горе сматрало се жртвама рата и окупаторског терора. Демографске процјене говоре да би Црна Гора, да није било рата, 1945. годину дочекала са 80-90.000 становника више него 1941. године. Од ове бројке, половина је страдала у рату, а половина би била рођена да није било рата. Други свјетски рат створио је у Црној Гори и велику идеолошко-политичку подјелу. Двадесетак година након прве велике црногорске подјеле у XX вијеку: зеленашко-бјелашке, настала је још једна: партизанско-четничка. За разлику од прве идеолошко-политичке подјеле, у којој су се супротстављене

⁸ О тим стријељањима Милован Ђилас 27. марта 1942. године пише друговима: „Стријељати некога то је техничко питање, како каже друг Црни, али је основно увиједити масу у неопходност тога стрељања.“ - Милован Ђилас, *Революционарни рат*, Београд, 1990.; АЦКСКЈ, ЦК КПЈ, 1942, К-7, Писмо М. Ђиласа друговима (ЦК КПЈ) од 27. марта 1942, Рег. бр. 147.

⁹ Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату 1939-1945*, Војноиздавачки центар, Београд 1992.

¹⁰ С. Греговић је на крају своје књиге дао поименични списак од преко 5.800 страдалих четника. - Саво Греговић: *Пуцај, рат је завршен*, Удружење „Открићемо истину“, Будва 2009. Споменица црногорским антифашистима 1941-1945, Обод, Цетиње 2001.

стране у понечему и слагале, у другој подјели у Црној Гори није било ниједног питања о коме су двије стране имале чак приближно слична становишта. Различит је био њихов приступ државном и политичком уређењу Југославије, став према националном питању, систем вриједности, различита вјеровања.¹¹

Битка на Кошћелима¹², Пљеваљска битка, прелазак на „другу фазу револуције“ како се еуфемистички називала стратегија освајања власти током рата, злочини комуниста¹³ у шавничком срезу, Горњем пољу, „пасје гробље“ у Колашину, злочин у Велици у коме су учествовали и дјелови Муслиманске милиције и Бали Комбетари, злочини „по пријеком суду“ Зидани мост, Кочевље у Словенији – само су нека од контроверзних историјских питања која су деценијама након Другог свјетског рата сагледавана из различите визуре.

¹¹ Током рата у великој мјери су уништена и материјална добра. У званичној процјени ратне штете наводи се податак да је уништено више од 22.000 кућа, 54.000 објеката за економску намјену и око 870 државних зграда, од чега 321 школа. Сматрало се да је 25 одсто становништва Црне Горе остало без смјештаја. Уништено је и око 80 одсто сточног фонда, који је био један од главних извора егзистенције црногорског становништва, као и велики број привредних и индустријских постројења. Државна комисија за процјену ратне штете саопштила је и податак да је оштећено 1.500 километара путева и око три стотине мостова. - Други свјетски рат оставио велике подјеле. 11. 5. 2016. <https://m.cdm.me/arhiva/10-godina/drugi-svjetski-rat-ostavio-velike-podjele/>

¹² Најславнија битка у Тринаестојулском устанку одиграла се 15. јула 1941. на Кошћелима, на путу Ријека Црнојевића – Цетиње. У публикацијама можемо наћи да пише следеће: „Два герилска одреда, Љуботињски и Горњо-цеклински, са око 80 бораца, сачekali су у засједи други батаљон граничне страже који је на камионима упућен из Подгорице да деблокира Цетиње. Мјесто засједе је зналачки одабрано, а герилци су вјешто распоређени. У жестокој осмочасовној борби (од 1 сат по поноћи до 10 прије подне) италијански батаљон се жилаво бранио али је уништен: погинуло је 70–80 војника и старјешина, а преко 700 заробљено а међу њима 110 тешко а 150 лакше рањених. Само група од 20–30 Италијана успјела је да се извуче на Ријеку Црнојевића”. То је била највећа битка у поробљеној Европи а командант устаничких снага био је Јаков Ш. Кусовац – мајор војске Краљевине Југославије, отац познатог историчара умјетности, Николе Кусовца. Мајор Јаков Кусовац се упокојио у Јужној Африци, у Јоханесбургу, 1959. године. – више на: <https://www.in4s.net/svetionik-istorije-drazin-oficir-bio-komadant-slavne-bitke-na-koscelama/>

¹³ Више у овој теми: Жарко Лековић, „Братоубилаштво на простору Сјеверне Црне Горе и Старе Херцеговине 1941–42“, Зборник радова са 23. Ђорђевићевих сусрета, Гацко 2021; Слободан Радовић, Божидар Касалица, *Вријеме братоубилаштва*, Пљевља 2017; Тадија Бошковић, Милош Војиновић, *Комунистички злочини у Црној Гори и Херцеговини 1941. и 1942. године*, Подгорица 2018; Драган Радевић, *Братоубилачки рат: (Црна Гора 1941–1945)*, Књижевна задруга Српског националног савјета, 2015; Бранислав Ковачевић, *Од Везировог до Зиданог моста*, Службени лист СРЈ, Београд 1993.

Политички и медијски дискурс

Будући да језик чини саставни дио културе и друштва, однос између језика и културе, односно интеракција између самог језика, мисли и поимања свијета, представља значајно мјесто у лингвистичкој науци.¹⁴ Без обзира на то којој друштвеној заједници или друштвеној групи припадају, говорници имају различите комуникацијске намјере, тако да коришћењем језика и одређених језичких принципа они остварују различита дејства у дискурсу.¹⁵ Дискурс у општем облику представља писану и усмену комуникацију. У књизи *Језик и моћ* (енгл. *Language and Power*), енглески лингвиста, Норман Ферклаф (2001)¹⁶ разматра однос између језика и друштва у свјетлу критичке науке, бавећи се односима моћи у савременом друштву, критичком свијешћу о језику, као и критичком анализом дискурса (енгл. *critical discourse analysis*). Када је ријеч о намјери да се испита улога језика у односима моћи у друштву, начини на које језик утиче на друштво и обрнуто – критичка социолингвистика и критичка анализа дискурса незаобилазне су научне дисциплине. Поменути Ферклаф је става да свако ко је заинтересован за односе моћи у савременом друштву, не може да игнорише језик. Критичка анализа дискурса испитује, пак, начине на које употреба језика или дискурс праксе репродукују и трансформишу односе моћи у друштву. Нагласак треба да буде на употреби језика, али на оној употреби језика која је замишљена као друштвено одређена, и то је оно што се назива дискурсом у критичкој науци.¹⁷

Аргумент да се моћ и доминација најчешће, мање или више, легитимишу помоћу идеологије, која на неки начин погрешно представља стварност или људско искуство, заснива се на претпоставци да се моћ остварује недостатком знања или посједовањем „лажног“ или неприкладног знања. Један елемент у овоме одређењу јесте идеја да доминацији треба одређени идеолошки легитимитет, другим ријечима: да се власт ослања на неку врсту консензуса на великим подјелама разлика у моћи. Овакво схватање умногome се разликује од идеје да се моћ

¹⁴ Филиповић, 2009: Filipović, J. (2009). *Moć reči. Ogledi iz kritičke sociolingvistike*. Београд: Задужбина Андрејевић, стр. 110.

¹⁵ Бугарски, Р. (1995). *Увод у општу лингвистику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 46.

¹⁶ Ферклаф, 2001: Fairclough, N. (2001 [1989]). *Language and power*. Second edition. Essex: Pearson Education Limited.

¹⁷ Више у: Јелена Ковач, *Когнитивни културни модели*, Филолошки факултет, Београд 2020. стр. 14.

остварује контролом друштвеног контекста и избора од стране самих људи.¹⁸ Идеологије су увијек засноване на културним моделима који се разликују од једне друштвене заједнице до друге, али их свака заједница посједује без изузетка. Идеологије нам уређују животе и усмеравају их у различитим правцима, о чему су и писали многи аутори. Усмјеравајући се на етницитет, однос рода и моћи, на ставове и претпоставке и начин на који они утичу на понашање људи, идеологије (и оне језичке) у директној су вези са идентитетом, са сагледавањем себе и своје друштвене заједнице, као и са увиђањем да су други различити од нас. Несумњиво, од идеологија се не можемо заштитити и често је немогуће не посматрати свет око себе кроз призму идеологије, будући да су оне присутне у свим друштвеним аспектима (у образовању, у политици, у медијима, у језику, итд).¹⁹

Државе настале на простору Југославије промовисале су наратив о „националном помирењу“. Суштински, грађански рат деведесетих на экс-ЈУ простору искоришћен је за националистичку хомогенизацију путем сировог популизма – против свега што је имало везе са југословенским наслеђем. Медијска и политичка интерпретација прошлости у бившој Југославији је наставак ратова другим средствима. Након распада Југославије ревизионизам често постаје нова државна идеологија. Такав тренд је настављен и у првим деценијама новог миленијума, гдје се историографска питања, историјски догађаји и личности – злоупотребљавају у дневнополитичке сврхе. Поражава чињеница да су бројни они из струке који појединачно или групно дају подршку и подлогу оваквим антинаучним аномалијама. Управо они који би требало да су са научног гледишта против антиисторијског перципирања догађаја и личности од прије више деценија. Овакав антинаучни приступ негира или релативизује историјске чињенице. Извлачи их из историјског контекста и методом замјене теза их употребљава у дневнополитичке сврхе и трује медијски дискурс. У таквој извитопереној антинаучној реалности, историјски доказани квинслишки покрети и личности – постају „хероји нације“ и „борци за отаџбину“ или борци за некакво наводно „право, част и слободу“. Иза ревизије историјских слика крију се различити мотиви: потрага за идентитетом, легитимација новог политичког поретка или пак жеља са сакупљање политичких поена. Историјске дебате изазивају и јаке емоције и покрећу гласаче. Могу се ко-

¹⁸ Вике, 2011: Vike, H. (2011). Cultural Models, Power and Hegemony, In: Kronenfeld, D. B., Bennardo, G., De Munck, V. C. & Fischer, M. D. (eds.), *A Companion to Cognitive Anthropology*. UK, USA: Blackwell Publishing, Ltd., pp. 376-392.

¹⁹ Јелена Ковач, *Когнитивни културни модели*, Филолошки факултет, Београд 2020. стр. 25.

ристити за дискредитацију политичких противника, а намјерне пројекције у прошлост скрећу пажњу са економског разочарања садашњицом. Путем стратегије „завади па владај“ – намјерно се иницирају инциденти и продубљују политичке, етничке или вјерске разлике. Конфесионалне, етничке, територијалне разлике би требало да представљају богатство а не разлоге за продубљивање подјела и медијски дириговани анимозитет.

Селективне елементе традиције, историјских догађаја и личности користе политичке елите за концептуализацију и осмишљавање прошлости, према својим интересима, користећи се при томе: комеморацијама, јубилејима, подсећањима на жртве итд. (Делетић, 2013:94) Свједоци смо, последњих година, правој „поплави“ обиљежавања историјских догађаја и личности. Подизању бројних споменика – умјесто отварања фабрика. Инфлација државних обиљежавања годишњица под политичким патронатом је својствена углавном аутократским/хибридним режимима који покушавају да агресивно наметну своје, идеолошко-митолошко, виђење историје или пак – несазрелих нација које имају потребу да убјеђују и вјерују у слику коју су сами о себи креирали. Сировим популизмом, квази-историографијом и свакодневним тровањем медијског простора – настоји се хомогенизовати одређена друштвена група. Страхом од оних других – неистомишљеника. Умјесто да мале или минималне разлике спајају – намјерно се настоје продубити и вјештачки увећати међу народом. Ријеч је о типичној политиканској манипулацији која подразумијева игнорисање укупног историјског контекста, произвољно тумачење селективно одабраних историјских извора и игнорисање извора који се не уклапају у понуђену тезу. Односно – ненаучне и произвољне историјске интерпретације у оквиру актуелне медијске манипулације. Агресивна реторика, манипулативне стратегије које апелују на емоције становништва и концепте, које задиру у подсвјесне нивое личности, доводе до поларизација друштва на свим нивоима. Ова се појава огледа како у медијима тако и у наступима политичара. Примјетно је наглашено фокусирање на старе историјске разлике и несугласице које се актуализују и доводе до дубоке подјеле црногорског друштва.

Једна од основних карактеристика политичког дискурса, да се противник представи у лошем свјетлу и дискредитује, добила је свој одраз и у карикатурама и непримјереним илустрацијама које су изван граница пристojности и лијепог укуса. Свој одраз у најгрубљем облику на друштвеним мрежама у којима се на недоличан начин дискредитује актуелна министарка просвјете добила је у двије мизогине илустрације, у којима се вријеђа не само њено достојанство, већ и религиозна припад-

ност. Уочљива је тенденција етикетирања и квалификација јавних личности, политичких субјеката па и цијелих етничких или вјерских група у негативном контексту, да су наводно фашистичке, геноцидне, проушашке, прочетничке и сл. – што постаје опште мјесто у медијима и политичком животу. Оно што је сасвим сигурно, јесте чињеница да све док је национализам приоритет у култури сјећања – ниједна национална историографија не жели се одрећи настојања да буде монументална, вишевјековна, са наводном хиљадугодишњом државношћу. У јавности се теорије тоталитаризма користе не зато да би се ојачала демократска политичка култура, него готово искључиво као политичко оружје за етикетирање других.

Историја јесте учитељица живота, али је за нашу анализу занимљиво да та учитељица различито тумачи прошлост, зависно од државе до државе, народа, односно политичког режима на власти. Памћење чини човјека човјеком, а лишен памћења, човјек се претвара у безобличну масу из које они који контролишу прошлост могу да обликују шта им је по вољи. Живимо у времену у којем многи претендују да буду ексклузивни тумачи „историјских истина“, нарочито ако су протеклих година конформизам, бенефите и опортуну приступ власти и функцијама ставили изнад професије. Како би рекао Леополд Ранке: (друштвена) „ангажованост – да, али под условом да се претходно буде наука“. Како истиче Шушњић: „Историја нас учи да не вјерујемо много појединим историчарима и што неки историчари могу, то историја никада није могла.“ У том смислу је још Орвел дао јасну и недвосмислену формулу – „они који контролишу прошлост, контролишу и будућност“, „ко контролише садашњост, контролише и прошлост“, док је руски историчар Покровски тврдио „да је Историја политика пројектована на прошлост“.²⁰

Политичари, попут добрих или слабијих глумаца, могу себи дозволити луксуз да „једно мисле, друго причају а треће раде“. Јер је политика прагматична а не етичка дисциплина. Вјештина могућег. Са друге стране, научник, историчар од струке, такав луксуз не може себи да приушти. Да пише и изјављује нешто што се коси са историјским фактима. Док се перманентно, у образовни систем и у простор медијасфере, агресивно индукују лажна тумачења историје, користе мистификације и псеудоисторијске теорије – намијењене ревизионистичком сагледавању историјских догађаја и личности.

²⁰ Више у: Раденко Шћекић, „Историјски ревизионизам“, Историјски записи 1/2 2019, Подгорица.

Закључна разматрања

Данас свједочимо успону радикалне деснице у цијелој Еуропи, у њеном средишту је повијесни ревизионизам. У јавности се теорије тоталитаризма користе не зато да би се ојачала демократска политичка култура, него готово искључиво као политичко оружје.²¹ Треба да се вратимо основној дефиницији фашизма, да је то ауторитарни систем, гдје не постоји слобода медија, гдје се велича нација, гдје нема мјеста за друге особе. Својеврсни нео-фашизам, кроз своје различите облике, посљедњих година постао је дио наше суморне стварности. Заживио је кроз отворену медијску мржњу и различите облике анимозитета. Таквим политичким елитама је циљ: да црногорско друштво остане „закључано у прошлости“, да се одржава перманентна нестабилност, на ивици ескалације. Намјерно се скреће пажња са актуелних тема, економије, вишедеценијске корупције и пажња јавности се дириговано усмјерава на теме од прије једног вијека или на дешавања из 90-их година у сусједним државама. Атмосфера се намјерно доводи до усијања злоупотребом историјских наратива, вађењем из контекста и замјеном теза. И антинаучном прилагођавању догађаја из прошлости – садашњим актуелним политичким потребама и циљевима.

Догађаји и личности из прошлости су производ тога доба. Свако њихово стављање у савремени контекст је антинаучно и политиканско. Манипулација личностима и догађајима од прије једног вијека – служи приземној политичкој мобилизацији. Црна Гора, с обзиром на своје богатство различитости, са својеврсном дихотомијом у своме доминантном корпусу, наравно да треба да има храбрости и мудрости да превазиђе покушаје анти-историјских медијских спинова, злоупотребе историје и запаљивог медијског дискурса. Посвећеност цивилизацијским идеалима општег просперитета и правде, инспирација је и за нашу државу – да одлучно наставимо борбу против и најмање назнаке овог зла подјела и покажемо да су слога, мир и солидарност темељне вриједности нашег друштва. А да богатство малих разлика треба да нас спаја, а не раздваја.

²¹ Тихомир Ципек, *Историјски ревизионизам у Босни и Херцеговини: социјалдемократска политика сјећања између два тоталитаризма*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Сарајево 2019.

Radenko ŠĆEKIĆ

SYMBOLISM OF 1941. AND THE SECOND WORLD WAR
IN POLITICAL DISCOURSE OF MONTENEGRO
EIGHT DECADES LATER

Summary

After the Second World War, communist / party historiography tried to show from its point of view, according to the principle “winners write history”, the war events in black and white, as well as the tragic year 1941. To that end, hundreds of books and articles about the Communist Party and NOP have been published to minimize party crimes in the form of the determinant “left mistake, left turn”. On the other hand, efforts were made to satanize the actions of the main political opponent for the conquest of power as much as possible. For decades, during the socialist period, the Montenegrin intellectual elite (especially historians) represented mainly the service and apologists of the current government. Historians have become part of the state and party system. Over the past decades, there has been a trend of gradually abandoning the communist ideology history interpretation, which opened the space for a more pronounced critique of the official / communist version of history. A new narrative developed, with revisionist tendencies. Eight decades later, we are witnessing that in media and political life, World War II events and personalities are being used for political purposes. Terms such as: “fascism, Chetnik ideology, Ustashas, clerical nationalism, communists, red terror, etc.”, are often used light motives of political discourse. Events and personalities from the past are a product of that time, and putting them in a contemporary context is anti-scientific and political. By manipulating personalities and events from a century ago - it serves a ground political mobilization.

Литература:

АЦКСКЈ, ЦК КПЈ, 1942., К-7, Писмо М. Ђиласа друговима (ЦК КПЈ) од 27. марта 1942, Рег. бр. 147.

Fairclough Norman, Language and power. Second edition. Essex: Pearson Education Limited, 2001.

Филиповић, Јелена (2009). Моћ речи. Огледи из критичке социоллингвистике. Задужбина Андрејевић, Београд 2009.

Vike, H. Cultural Models, Power and Hegemony, In: Kronenfeld, D. B., Bennardo, G., De Munck, V. C. & Fischer, M. D. (eds.), A Companion to Cognitive Anthropology. UK, USA: Blackwell Publishing, Ltd., 2011.

Благојевић Обрен, Постанак, развитак и основни аспекти рада партијске организације у Пиви 1941-1942, Историјски записи бр. 2-3, 1969.

Бошковић Тадија, Војиновић Милош, Комунистички злочини у Црној Гори и Херцеговини 1941. и 1942. године, Подгорица 2018;

Бугарски, Ранко, Увод у општу лингвистику. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1995.

Греговић Саво: Пуцај, рат је завршен, Удружење „Открићемо истину“, Будва 2009.

Група аутора Историјски лексикон Црне Горе. „Вијести“, Подгорица 2006.;

Група аутора Хронологија ослободилачке борбе народа Југославије 1941-1945. Војно-историјски институт, Београд 1964.;

Група аутора, Други светски рат 1939-1945. „Народна књига“ Београд, 1980.,

Група аутора, Југославија у историјској перспективи, Хелсиншки одбор, Београд 2017.

Група аутора, Споменица црногорским антифашистима 1941-1945, Обод, Цетиње 2001.

Дикин Вилијам, Бојовна планина, Нолит, Београд 1973.

Ђилас Милован, Револуционарни рат, Београд, 1990.;

Ковач Јелена, Когнитивни културни модели, Филолошки факултет, Београд 2020.

Ковачевић Бранислав, Од Везировог до Зиданог моста, Службени лист СРЈ, Београд 1993.;

Лакић Зоран; Пајовић Радоје; Вукмановић Гојко (1963). Народноослободилачка борба у Црној Гори 1941-1945: Хронологија догађаја. Титоград: Историјски институт.

Лековић Жарко, „Братоубилаштво на простору Сјеверне Црне Горе и Старе Херцеговине 1941-42“, Зборник радова са 23. Ћоровићевих сусрета, Гацко 2021

Миљанић Гојко, Кадрови револуције 1941-1945. „Обод“ Цетиње, 1975.

Петрановић Бранко, Србија у Другом светском рату 1939-1945., Војно-издавачки центар, Београд 1992.

Радевић Драган, Братоубилачки рат: (Црна Гора 1941-1945), Књижевна задруга Српског националног савјета, 2015.;

Радовић Слободан, Касалица Божидар, Вријеме братоубилаштва, Пљевља 2017.;

Ципек Тихомир, Хисторијски ревизионизам у Босни и Херцеговини: социјалдемократска политика сјећања између два тоталитаризма, Friedrich-Ebert-Stiftung, Сарајево 2019.

Шћекић Раденко, „Историјски ревизионизам“, Историјски записи 1/2 2019, Подгорица.